

Nyulas Ferenc gyógyszerári ellenőrzései

Péter H. Mária

Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem

Controlul farmaciilor efectuat de Ferenc Nyulas

Commemorarea celei de a 250-a aniversare a nașterii lui F. Nyulas oferă o bună ocazie de a prezenta una dintre activitățile sale mai puțin cunoscute, și anume, verificarea farmaciilor în calitate de protomedic. Din punctul de vedere al istoriei științelor farmaceutice sunt importante indicațiile editate în anul 1807 intitulate *Instructio pro Apothecariis*, precum și raportul apărut în luna decembrie a aceluiași an, cu titlul *Generalis apothecarum visitatio rigurosa*, cuprinzând observațiile făcute cu ocazia controlului efectuat la 42 farmacii ardelen. În lucrarea de față sunt prezentate ordinele anterioare, care au prescris controlul farmaciilor, localitățile în care Nyulas a controlat farmaciile, instrucțiunile și observațiile sale, precum și câteva concluzii demne de menționat.

Cuvinte cheie: istoria farmaciei, controlul farmaciilor

Ferenc Nyulas's survey upon pharmacies

The 250th anniversary of Ferenc Nyulas's birth provides a good opportunity to mention one of his less well-known activities, i.e. the survey and control of pharmacies. From the point of view of pharmaceutical history, his guidebook entitled *Instructio pro Apothecariis* is of remarkable importance. The same applies to his *Generalis apothecarum visitatio rigurosa*, issued in December 1807, which contained his observations related to the control he had made in 42 Transylvanian pharmacies. This study presents the previous regulations of pharmacy control, the places which were subject to Nyulas' control, his instructions and observations, as well as several noteworthy conclusions.

Keywords: history of pharmacy, inspection of pharmacies

Orvostudományi Értesítő, 2008, 81 (3): 212-217

www.orvtudert.ro

Nyulas Ferenc Erdély protomedikusának [20,21] születése 250. és halála 200. évfordulója méltó alkalom arra, hogy nemcsak az ásványvizek vizsgálata és a himlőoltás területén elért eredményeiről [13,14,16] emlékezzünk meg, hanem a kevésbé ismert, de jelentős, gyógyszerészettel kapcsolatos munkásságáról is [8,22,23,25]. A gyógyszerészet története szempontjából jelentős az 1807-ben kiadott *Instructio pro Apothecariis* című utasítása [8,20] és az ugyanez év december 31-én kelt *Generalis apothecarum visitatio rigurosa* c. beszámolója valamint a *De novis Apothecarum medendis* c. írása [28]. Ezekben olyan megfigyeléseket és értékeléseket közölt, melyek a gyógyszerési tevékenység minden mozzanatára kiterjedtek [23] és a gyógyszertárakban végzendő munka megjavítását célozták. Haladó szellemű utasításaival a gyógyszerészeket a mesteremberek sorából a tudományok művelői közé akarta emelni. *Instructioját* az első erdélyi gyógyszerési deontológiai műnek is tekinthetjük [19].

Rövid történeti áttekintés a gyógyszerári ellenőrzésekre vonatkozó jogszabályokról

Európában a gyógyszertárak ellenőrzését legelőször a XIII. században II. Frigyes szicíliai király rendeletei írták elő, valószínűleg a salernói egyetem orvosi karának óhajára, hogy így felügyeleti joguk biztosítva legyen [6]. Magyarországon a gyógyszerészetre vonatkozó legrégebb szabályrendelet az 1244-1421 között érvényes *Budai Törvénykönyv* (*Statuta civitatis Budensis*), tartalmazza, de ez még nem rendelkezett a gyógyszertárak vizsgálatáról, csupán a 102. paragrafusa a gyógyszertárakban tartható áruféleségekről és nyilvántartásukról, valamint a gyógyszerek kiszolgáltatásáról intézkedik. Az 1552-ben kiadott *Ordo Politiae* [2,7,11] már elrendelte a gyógyszertárak évenkénti felülvizsgálatát. Tizedik paragrafusa így intézkedik: „...Azután elrendeljük és akarjuk, hogy a gyógyszertárakat felsőbb hatóságok által kirendelt és szakképzett személyek mindenütt rendszeresen, de legalább évenként egyszer szorgalmasan felülvizsgálják és megtekintsék: minden

régi avult és hasznavehetetlen anyagokat és specieseket eltávolítsanak, azonkívül elrendeljük, hogy a gyógyszertárak jó, friss és hasznavehető anyaggal legyenek ellátva, valamint, hogy a receptek árát túl magasra ne emeljék és senkit a gyógyszereszek fizetésével túlságosan ne terheljenek meg” [8].

A XVI. századtól kezdve, mikor magánkezdeményezésekre, de hivatalos engedéllyel nyilvános polgári gyógyszertárak létesültek, ellenőrzésüket törvények és rendelkezések egész sora szabályozta [3,5,24]. Így II. Rudolf császár 1602-ből származó rendelete előírta, hogy az orvosi kar dékánja három-négy orvossal és két gyógyszerésszel együtt vizsgálja meg a gyógyszertárakat. 1644-ben III. Ferdinánd kiadta a *Lex Sanitaria Ferdinanda* néven ismert törvényt. Ennek 36. cikkelye vonatkozik a gyógyszerészetre, amely előírja, hogy „a patikákat vizsgálni kell” [2,9,25]. III. Károly uralkodása idején (1711-1740) a Helytartótanács több ízben adott ki rendeleteket a gyógyszertárak vizsgálatára. 1727-ben a *Visitatio Pharmacopoeorum per integrum Regnum* (16) és 1736-ban az *Annua pharmacopoeorum visitatio* a gyógyszertárak ellenőrzésének kötelezettségét írták elő [6,15]. Ezek, azonban nem tesznek említést arról, hogy mit kell vizsgálni és milyen módszerekkel, ezért az ellenőrzések többnyire formai jellegűek voltak. A vizsgálatról kiállított jegyzőkönyvek sem voltak egységesek, egyesek alaposabbak, mások felületesebbek, sőt sablonosak voltak, csupán annyit jeleztek, hogy az ellenőrzés „*stilo consueto*”, megszokottan folyt le, vagy a gyógyszertárak rendben találtak [6].

1752. június 26-án, Mária Terézia uralkodása idején (1740–1780) rendelet írta elő a „*patika-visitaciot*”. Ennek értelmében még az év július 26-án Engel Elias bécsi főorvos elrendeli az összes erdélyi gyógyszertárak ellenőrzését. 1752 októberében Erdély akkori főorvosa Felfalusi Mihály kidolgozta az *Aletophyllus* néven ismert törvényjavaslatot a gyógyszertárak ellenőrzésére, egy egységes erdélyi gyógyszerkatalógus és taksa kidolgozására [4, 28]. 1753. március 14-én négy bizottságot hoztak létre az erdélyi gyógyszertárak ellenőrzésére [4].

1770-ben ugyancsak Mária Terézia adta ki a *Generale*

Normativum in Re Sanitatis néven ismert egészségügyi törvényét, melynek *Foglalkozási szabályok patikusok részére című* III. fejezete 10 törvénycikkben foglalkozott a gyógyszerészettel [1]. Ezek előírták a patika vezetőjének felkészültségét, erkölcsi magatartását, a gyógyszerek megfelelő elkészítését, a patikusok, a patikai személyzet és az orvosok illetve a betegek iránti felelős magatartást, a gyógyszerek és egyéb patikai áruk megfelelő eltartását, erős hatású anyagok záros helyen való biztosítását, járványok idején állandó ügyelet tartását. Az orvosoknak pedig előírták, hogy a patikákat az évenként megállapított egyszeri ellenőrzésen kívül többször is látogassák és tartassák be a patikusokkal a Gyógyszerkönyv előírásait. E rendeletet kiegészítő *Supplimentumok* újból előírták a gyógyszertárak évenként egyszeri felülvizsgálatát, amit a protomedikus (főorvos) a városi hatóságok jelenlétében kellett elvégezzen és arról mint a *Comisio Sanitatis* elnöke köteles volt írásban beszámolni.

Később II. József uralkodása idején (1780–1790) is több reformintézkedés lépett életbe a gyógyszertárak felügyeletére vonatkozóan. 1786-ban a Helytartótanács gyógyszerárvizsgálati mintát írt elő, mivel az addigi gyógyszerügyi vizsgálatokról beküldött jegyzőkönyvek között bár voltak alaposak is, de felületesek, formaiak is előfordultak [6]. Majd II. Lipót (1790–1792) egy rendeletben megerősítette a gyógyszertárak ellenőrzésére vonatkozó törvényt [4].

Ebből az időszakból származik Mauksch Tóbiás (1727–1802), kolozsvári gyógyszerésznek az alig 11 éves fiához, Johann Martinhoz (1783–1817), marosvásárhelyi gyógyszerárának későbbi tulajdonosához írt utasításai. Az 57 oldalas, kézzel, sűrűn írt, német nyelvű szövegben 35 pontban a kor igényeinek megfelelően foglalta össze a gyógyszerész teendőit, a jól működő gyógyszerár tárgyi és humán feltételeit [2,17,18].

Nyulas Ferencnek a gyógyszertárak ellenőrzésére vonat-

kozó tevékenységét megelőző törvények és rendeletek rövid áttekintését az **1.táblázat** mutatja be.

Nyulas Ferenc gyógyszerárakat ellenőrző tevékenysége és megfigyelései. Nyulas Ferencet, aki addig Kolozsvár megye főorvosa volt 1806. október 23-án, kinevezték Erdély főorvosának [19,20]. 1807. február 20-án a bécsi udvari kancellária Teleki Sámuel aláírásával felkérte, hogy: „gondoskodjék az Erdélyi Nagy Fejedelemségben levő összes gyógyszerárak ellenőrzéséről és azok állapotjáról tegyen jelentést”. Ez az okirat a Magyar Országos Levéltárban (MOL GT 2266/1807) található meg [27].

Nyulas miután megkapta a felhatalmazást és mielőtt gyógyszerügyi ellenőrzéseit megkezdte volna előzetesen áttanulmányozta a gyógyszerészre vonatkozó érvényes rendelkezéseket, pontokba összefoglalta. Ellenőrző útja során mindenütt a helyi hatóság jelenlétében végezte a vizsgálatokat. Munkája megkönnyítésére 1807. május 1-jén latin nyelven kiadta az *Instructio pro Apothecariis* c. rendelkezését, mely 57 pontból áll [4,12,20]. Ezt ellenőrző útján a gyógyszerárak kezébe adta, és ugyanakkor előterjesztette a Királyi Kormányzatnak. Utasításában a gyógyszerári gyakorlatban használatos tárgyi eszközökre és a humán vonatkozásokra egyaránt hangsúlyt fektetett, így a gyógyszerár elhelyezésére, felszereltségére, a jó munkakörülmények biztosítására, a patikában levő anyagok beszerzésének módjára, eltartására, a romlott vagy hamisított anyagok eltávolítására, a hiányzó szerek, a mérgek nyilvántartására, a gyógyszerek megfelelő és gondos elkészítésére, a taksák által előírt árak betartására, gyógyszerkiadási napló és árjegyzék pontos vezetésére, a szükséges készlet biztosítására, a mérlegek pontosságára, továbbá a gyógyszerész és alkalmazottainak megfelelő felkészültségére. Előírta a patikusok, a segédek és a tanulók egymásközötti valamint a betegekkel szembeni türelmét, a titoktartást, az orvosokkal való jó viszony fenntartását, de ugyanakkor elítélte az orvos és a

1.táblázat. Gyógyszertárak ellenőrzését előíró törvények, rendelkezések Nyulas Ferenc előtt

Kibocsátás éve	Jogszabály	Jogszabályalkotó	Gyógyszertári vonatkozása
1244-1421	Statuta civitatis Budensis (Budai Törvénykönyv)	Budai polgárok tanácsa	102.§ Von den Aputekaeren
1552	Ordo polittiae	I. Ferdinand	10.§ – évenkénti ellenőrzés
1644	Lex Sanitaria Ferdinanda	III. Ferdinand	35.§ – ellenőrzők száma nő
1678	Leges Sanitariae Leopoldinae	I. Lipót	Évenkénti hatósági ellenőrzés
1727	Visitatio Pharmacopoeorum per integrum Regnum	III. Károly	Gyógyszertárak vizsgálata
1736	Annua pharmacopoeorum visitatio	Helytartótanács	Évi rendszeres gyógyszerári vizsgálatot az orvos végezze
1749	Nagyszombati gyógyszerészstatutumok	3 nagyszombati gyógyszerész	1-27 pontban
1753	Aletophylus (csak javaslat)	Felfalusi Mihály, Erdély protomedicusa.	Erdélyi gytárak ellenőrzése, egységes erdélyi taksa
1770	Generale Normativum in Re Sanitatis	Mária Terézia	IV.§-patikák ellenőrzése évente egyszer
1797	Decretum	II. Lipót	Megerősíti a Generale Norm. in Re Sanitatis törvényt
1886	XIV. törvény a közegészségügyről	Belügyminisztérium	Gyógyszertár vizsgálati minta

gyógyszerész összejárását. Kötelezővé tette, hogy járványok idején a gyógyszerár állandó szolgálatot biztosítson. Nyulas szakirodalmi műveltségét és széles látókörét igazolja, hogy szükségesnek tartotta szakkönyvtár és növénygyűjtemény létesítését. Különösen értékelendő a ma is időszzerű javaslata, hogy „amit a haza termel azt idegenből ne vásárolják” valamint a „saját közelségben fejlődő gyógyanyag közkinccsé tétessék” [22]. A hazai gyógynövények megismerésére, Peter Sigerius, nagyszebeni gyógyszerész-botanikus-sal való előzetes megállapodás után javasolta, hogy a „honos gyógynövények élő herbáriumával kell felszerelni azokat a gyógyszerárakat, akiknek gyöngé a növénytan tudása”.

Az *Instructioban* foglalt 57 utasítását a **2. táblázatban** csoportosítottuk. Ebből látható, hogy Nyulas milyen nagy hangsúlyt fordított a gyógyszerárakra, annak felszereltségére, a patikai munka, az orvosok pontos, előírásoknak megfelelő elvégzésére, hiszen utasításainak közel 2/3-a ezekre vonatkozott, míg 1/3-a a gyógyszerész magatartására, a beosztottjaival, a feletteseivel, a betegekkel és az orvossal szembeni viselkedésére.

A *Gubernium* csak később 1808. október 12-én adott ki rendeletet a patikák ellenőrzésére, amely így szól: „...a patikák évenként kétszer vizitáltassanak, egyszer nyár elején,

2. táblázat. Nyulas Ferenc *Instructio*jának utasításai

Az <i>Instructioban</i> foglalt utasítások		
tárgya	sorszáma	össz drb.
Gyógyszerár elhelyezése, helyiségeinek tisztasága, felszereltsége	1, 2, 28, 29, 30, 31, 33	7
Gyógyszerári napló és egyéb nyilvántartások vezetése, címkére való feírás	10, 11, 12, 13, 36, 45	6
Árubeszerzés, szükségletnek megfelelően	14, 15, 16, 17, 19	5
Árúk eltartása, raktározása	18, 24, 25, 26	4
Edényzet, mérlegek tisztasága, pontossága	21, 22, 23, 27	4
Gyógyszeres edények megfelelő feliratozása	32	1
Receptek elbírálása, elkészítése, visszaadása, másolása	38, 39, 40, 41, 42	5
Orvosságok alapos elkészítése, árazása	20, 34, 35, 37	4
Gyógyszerészek száma, felelősségük, felkészültségük	3, 4, 5, 44	4
Gyógyszerár vezető kötelessége alkalmazottaival szemben	6, 7, 8, 9, 43	5
Gyógyszerészek viselkedése az orvosok, a hivatalos személyek, a betegek iránt	46, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57	9
Szakkönyvtár és növénygyűjtemény létrehozása	9, 56	2
Gyógyszerári ügyelet járványok idején	47	1
Utasításainak száma összesen		57

máskor késő ősszel. A patikákban chemiát s botanikát nem tanult ifjak ne applikáltassanak. A protomedikus mellé egy biztos rendeltessék, hogy a patikák megvizsgáltassanak, hogy az orvosok a *Medicamentorum Tariffa* szerint adattanak-e?.” Egy másik dokumentumban a *Gubernium* megparancsolta: „...a *Physicus* járjon végire, hogy minemű plánták találtnak a patikákban hazabeliek s mineműek idegenek. A hazabelieket rendelők dicsértessenek meg, az idegeneket rendelő patikusok intessenek meg” [22].

1807. június 27. és december 1. között 42 erdélyi gyógyszerár ellenőrzött. Ezek a vizsgálat sorrendjében a következők: Kolozsvár (2 patika), Zilah, Somlyó, Déés, Szamosújvár, Beszterce (2), Szászrégen, Marosvásárhely (2), Segesvár (2), Erzsébetváros, Medgyes (2), Brassó (6), Kézdivásárhely, Udvarhely, Kóhalom, Fogaras, Nagyszében (5), Sebes, Déva, Vajdahunyad, Szászváros, Abrudbánya, Zalatna, Károlyfehérvár (2), Nagyenyed (2) és Torda [12,27]. Tervében még 3 gyógyszerár meglátogatása szerepelt, de ezek már vagy bezártak (Berethalom, Brassó), vagy felállításuk folyamatban volt (Medgyes).

Ellenőrzései során felmérte az erdélyi gyógyszerárak elhelyezését, az egyes helyiségeinek állapotát, gyógyszerekkel való ellátottságát, értékelte az ott dolgozó gyógyszerészek tudását, munkáját viselkedését mind az alkalmazottaikkal, mind a betegekkel. Az ellenőrzések eredményeiről 1807. december 30-án kiadott *Generalis apothecarum visitatio rigurosa* c. beszámolójában értékelést adott (1. ábra). A kézirat a Magyar Országos Levéltárban (MOL) az Erdélyi Kormányosok irattárában található [27], a Vida Tivadar által készített későbbi fordítását pedig a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtára őrzi [29]. Beszámolója rendkívül értékes adatokat szolgáltat a korabeli erdélyi gyógyszerészet állapotára, sem előtte, sem utána egyetlen erdélyi protomedikus ily behatóan és tudományosan nem foglalkozott a gyógyszerárak problémáival [25].

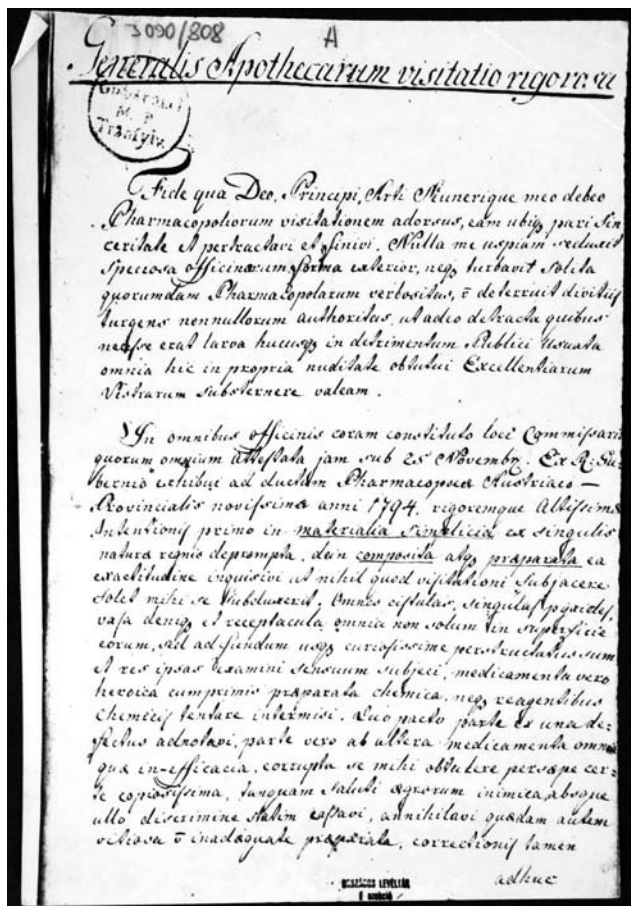
A **3. táblázatban** a patikai ellenőrzések során tett fontosabb észrevételeiből néhány példát adunk meg, a gyógyszerárak ellenőrzésének időpontja sorrendjében.

A táblázatban jelzett észrevételek bizonyítják, hogy Nyulas figyelme mindenre kiterjedt, igényes, alapos ellenőrzéseket tartott. Az 1807 decemberében kiadott hivatalos vizsgálatairól szóló, igen részletes, 95 oldalas beszámolója páratlan Erdély egészségügyének történetében [20]. Az ellenőrzéseken tapasztalt megfigyeléseit 20 pontban foglalta össze a *De novis Apothecarum medendis* (A gyógyszerári hibák orvoslása) című dokumentumban (2. ábra). Ez a Magyar Országos Levéltárban található [28]. Néhány figyelemre méltó következtetést az alábbiakban röviden ismertetjük:

1. Az eddigi 11 évben tett felülvizsgálatok jegyzőkönyvei nem mindig felelnek meg a valóságnak, mivel az ellenőrzést végző orvosok sokszor baráti vagy egyéb kapcsolatban álltak a gyógyszerésszel, s így kerültek felfedni a hiányosságokat.

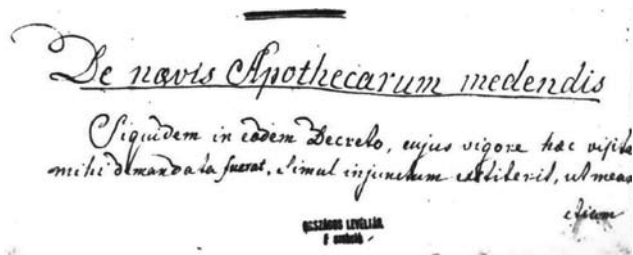
2. Nem elégséges az évi egyszeri ellenőrzés, legalább fél-évente lenne szükséges.

3. A gyógyszerészeknek ismerniük kell a környékükön termő gyógynövényeket, melyek gyűjtésével helyettesíteni lehet a drága és sokszor meg nem felelő minőségű külföldi

1. ábra. Generalis Apothecarum rigurosa első oldala. Nyulas Ferenc kézirata (Semmelweis Orv. tört. Levéltár)

árut. (E célra előterjesztést tett a hazai gyógynövények jegyzékéről.)

2. ábra. A De novis Apothecarum medendis első sorai (MOL GT 260-261)

4. A gyógyszerárakat a honos gyógynövények élő herbáriumával kell felszerelni, hogy egyes gyógyszerészek hiányos növénytani ismereteit így pótolni lehessen. E célból Sigerius Péter nagyszebeni gyógyszerész, kiváló növényismerő folyamatosan ellátná a gyógyszerárakat a szükséges növényekkel.

5. A gyógyszerárak vezetői sokszor elhanyagolják a „tanoncok” nevelését. Ezért elrendelendő, hogy gyógyszerárakat csak olyan gyógyszerészmesterek vezessenek, akik a növénytani és vegytani kétéves tanfolyamot elvégezték.

6. Mivel a külföldről származó áruk minősége nem mindig megfelelő, megvizsgálásukra egy vegyi laboratórium felállítása szükséges, ahonnan jó minőségű gyógyszerek szerezhetőek be.

7. Minden gyógyszerésznek el kell fogadnia a legújabb egységes árszabást, és a gyógyszerek árait a receptre fel kell vezetni.

8. Megengedhetetlen, hogy a gyógyszerészek keltezés és névalírás nélküli orvosi vényekre is kiszolgáljanak. Ez visszaélésre adhat alkalmat.

9. A gyógyszerárak edényeire fel kell írni a vegyi gyógyszerek új kémiai elnevezését, mert a fiatalabb orvosok már ezek szerint írják a vényeket s így a tévedések elkerülhetők

3. táblázat. Nyulas észrevételei néhány ellenőrzött gyógyszerárral kapcsolatban

Sorrend	Időpont	Helység	Tulajdonos (gondnok)	Nyulas Ferenc észrevételei
1	június 27	Kolozsvár	Streicher Mihály	Megfelelő, alkalmas officina, laboratórium, anyagkamra, gondoskodnak friss növényekről
4	július 1	Somlyó (Szilágy)	Richter György	Nincs könyvtár, herbárium, laboratórium, anyagkamra
8	július 13	Beszterce	Harln Dániel	Elhanyagolt, rendetlen, 320 cikk hiányos
10	július 21	Marosvásárhely	Mauksch János Márton	Kaufman György gondnok vezeti a rendezett, tiszta patikát
21	szeptember 7	Brassó	Honterus Johann	Tiszta, rendezett, kiváló minőségű orvosságok, jól felszerelt könyvtár
22	szeptember 18	Székelyudvarhely	Maurer Sámuel	Hiány volt 99 cikknél, a mérgeket nem tartotta záras helyen
25	szeptember 21	Kőhalom	Nagelschmidt Sámuel	A patika alkalmatlan helyen épült, az officina szennyes, a mérgek nincsenek elzárva, napló nincs
27	szeptember 30	Nagyszében	Issekutz Ferenc Antal	Tiszta, jól szervezett gytár, tökéletes a megelégedése
33	október 16-17	Déva	Reinhardt András	Piszkos, poros officina, a laboratórium alkalmatlan, bezárása szükséges
42	november 17	Torda	Velits Sámuel	A helyiségek megfelelőek. Élő herbáriuma, jegyzőkönyv nincs

lehetnének.

10. A Kormányzék intse meg azokat a gyógyszerértulajdonosokat, akiknél hiányosságok voltak tapasztalhatóak, de ugyanakkor illesse dicséret azokat, akik jó szakmai felkészültségükkel kitűntek és megfelelően felszerelt gyógyszerházzal bírnak, hogy ez ösztönzőleg hasson további munkájukra.

11. Egyes gyógyszerházakban még fellelhető volt a megbízhatatlan erős hatású *Angusztura-kéreg* és a *Múmia por*, melyek használata már nem indokolt, ezért ezeket lepecsételve zárolni kellett.

Nyulas ellenőrző útja során számbavette az erdélyi patikákban dolgozó gyógyszerészeket. Beszámolójában statisztikai értékelést közölt nemzetiségükről, életkorukról, oklevelük elnyerésének helyéről és nyelvtudásukról. Ez utóbbi kapcsán érdemes megemlíteni, hogy 1807-ben a 35 erdélyi gyógyszerész közül mindannyian tudtak németül, 30-an románul, 26-an latinul és többen még más nyelveken is. A tartomány 42 gyógyszerházában 51 okleveles gyógyszerész, 54 „segéd” és egyéb alkalmazott dolgozott. Életkorukat illetően megállapította, hogy a fiatalabb korosztályúak nagy száma (50 gyógyszerész közül 36-an 45 év alattiak), az erdélyi gyógyszerészet fellendülését mutatja.

Nyulas Ferenc 50 éves korában 1808. december 27-én Kolozsváron váratlanul elhunyt. Halála után, 1809. április 6-tól Szóts András (1760-1812) lett Erdély protomedikusa. Ő is foglalkozott a gyógyszerházak felügyeletével, 1809-ben 5 paragrafussal kiegészíti az *Instructiot*. 1826 és 1836 között Erdély főorvosa Ferentzi József (1771-1836) lett, aki 1835-ben újból kiadatta Nyulas Ferenc *Instructioját*, kiegészítve azt saját módosításaival, melyek főleg a gyógyszerészgyakornokok vizsgáztatására és az erős hatású mérgező anyagok tárolására, nyilvántartására vonatkoztak [10]. Később, a XIX. században Nyulas Ferenc *Instructiojának* több javaslata is törvényerőre emelkedett [3]. Az 1876. évi XIV. törvény cikk a közegészségügy rendezése kapcsán elrendelte, hogy a gyógyszerházak ellenőrzése a tiszti főorvos valamint a közegészségügyi hatóság képviselőjének feladata és egy 24 pontból álló *Gyógyszerház-vizsgáló jegyzőkönyv* mintát írt elő [24,26].

Befejezésül kiemeljük, hogy Nyulas Ferenc az ellenőrzései során észlelt hiányosságok megszüntetésére tett javaslatai minden esetben a gyógyszerházi munka javítását szolgálták. Következtetései ma is helytállóak. Különösen értékelendő, hogy javaslatot tett a botanikában nem eléggé jártas patikusok, gyakornokok részére, hogy Sigerius P. *„Herbarium vivum”* néven ismert gyógynövény gyűjteményét beszerezhessek [12]. Ugyanakkor felhívta figyelmüket, hogy *„amit a haza termel, azt idegenből ne vásárolják”*, valamint, hogy a *„saját közelségben fejlődő gyógyanyag közkinccsé tétessék”*. Hasonló céllal terjesztette fel 1808. április 9-i keltessel a honos gyógynövények katalógusát *„Specificatio omnium vegetabilium pharmaceuticorum in Pharmacopoea Austriaca Provinciali de anno 1794 comprehensum”* címen, mely 8 évvel előzte meg Baumgarten Erdély flóráját bemutató művét. Nyulas széles látókörét, szakmai műveltségét, igényességét, valamint a fejlődés, a haladás irányában való elkötelezettségét bizonyítják az általa kiadott dokumentumok tételei;

észrevételei a gyógyszerészek munkájának és magatartásának, viselkedésének javítását célozták. Javaslatai ma sem veszítették el aktualitásukat.

Irodalom

- Balázs P. – *Generale Normativum in Re Sanitatis 1770 – Szervezett egészségügyünk 1770-es alaprendelete*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. Piliscsaba-Budapest, 2004, 47-49, 145-158.
- Baradlai J. – *A magyarországi gyógyszerészet története*. I.kötet, A Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület Kiadása, Budapest, 1930, Reprint kiadás 2000, 185-198.
- Bayer I., Dörnyei S., Zboray B. – *A hatósági gyógyszerellenőrzés kialakulása és fejlődése*. IV. Rész. Gyógyszerészet 1991, 35, 7: 349-354.
- Crişan E. – *Materia Medica de Transylvania*. Bibliotheca Musei Napocensis no. XIV., Cluj-Napoca, 1996, 58-62, 68-72.
- Demkó K. – *A Magyar orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. sz. végéig*. Dobrowsky és Franke, Budapest 1834, 487-501.
- Duka Zolyomi N. – *Magyarországi gyógyszerházi vizsgálatok alapvető reformja a 18.században*. Comm.de Hist. Artis Med. 1982, 97-99: 151-154.
- Halmi J. – *Gyógyszerházvizsgáló jegyzőkönyvek a XIX.sz. első felében*. Comm. Ex. Bibl.Hist. Med. Hung. 1960, 18: 155-161.
- Halmi J. – *Gyógyszerési instrukciók a XVIII. századból*. Comm. Ex. Bibl. Hist. Med. Hung. 1958, 10-11:84-120.
- Halmi J. – *Die sociale Lage der Apotheker in Ungarn in der Zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts*. Comm. De Hist. Artis Med. Supplementum 1970, 4:111-122.
- Kempler K. – *Instruktionen aus dem 19. Jahrhundert zu Apothekenprüfungen in Ungarn*, Comm. Hist. Artis Med. 1974, 71-72: 191-196.
- Magyar-Kossa Gy. – *Adatok a magyarországi gyógyszerészet történetéhez*. A Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítője 1937, XIII. évf., 5:727-731.
- Offner R. (red.) – *Arnold Huttman Medizin im alten Siebenbürgen*. Verlag hora, Hermannstadt, 2000, 379-390.
- Paczolay Gy. – *Magyarország és Erdély gyógyvíztörténelméből*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba 2007, 166-170.
- Paczolay Gy. – *A magyar kémiai szaknyelv történetéből*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba 2007, 103-107.
- Pataki J. – *Adatok a gyógyszerházak vizsgálatához*. Orvosi Szemle (Kvár), 1936, 9,4:123-125.
- Pataki J. – *Az erdélyi orvoslás kultúrtörténetéből*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba 2004, 41, 286-87, 349.
- Péter H. M. – *XVIII. századbeli debreceni és erdélyi gyógyszerési instrukciók egyes tételeinek időszerűsége*. Pharmagrad, 1999. szept., 6-7.
- Péter H. M. – *Az Erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*. EME kiadása, Kolozsvár 2002, 1134.
- Spielmann J. – *A közjó szolgálatában*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976, 232-238.
- Spielmann J., Soós P. – *Nyulas Ferenc*. Akadémiai Kiadó, Bukarest, 1955, 303-310.
- Spielmann J., Soós P. – *Nyulas Ferenc*. Comm. Hist. Artis Med. 1957, 5:152-173.
- Szökefalvi-Nagy Z., Spielmann J. – *Nyulas Ferenc élete és működésére vonatkozó újabb adatok*. Comm. Hist. Artis Med.

- 1971, 60-61: 97-131.
23. Szökefalvi-Nagy Z., Spielmann J., Vida T. – *Részletek Nyulas Ferenc újonnan megtalált műveiből. A gyógyszerárak általános szigorú vizsgálata (1807)*. Comm. Hist. Artis Med. 1971, 60-61: 295-315.
24. Zalai K. – *A gyógyszerrel kapcsolatos tevékenységek*. Comm. Hist. Artis Med. 1974, 71-72: 20-24.
25. Zboray B. – *Az egészségügyi igazgatás és a gyógyszerárak ellenőrzése Magyarországon*. Comm. De Hist. Artis Med. 1977, Suppl. Historia Pharmaceutica. 9-10: 69-83.
26. ***75641.sz. Belügyminiszteri körrendelet: *A gyógyszerárak évi rendes megvizsgálása tárgyában*. Gyógyszerészek Évkönyve. VIII. évf. Szerk.: K. Karlowszky Geyza, Budapest, 1893, 114-118.
27. ***Magyar Országos Levéltár. Gubernium Transsylvanicum (MOL GT) 2266/1807.
28. ***Magyar Országos Levéltár. Gubernium Transylvanicum 260-261/1753.
29. ***Simmelweis Orvostörténeti Múzeum Levéltára, Budapest. Vida Tivadar által lefordított eredeti szöveg.